Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaltiokunnalle 17.11.2015

Lausuntona hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi vuorotteluvapaalain muuttamisesta

TEEMA: arjen hallinnan ja hoivan näkökulma / Prof. Eeva Jokinen, Itä-Suomen yliopisto

Yhteiskuntapoliittisen järkeilyn näkökulmasta vuorotteluvapaa kuuluu ohenevaan, teollisen palvelutalouden malliin, jonka oletusarvo oli täyspäiväinen, toistaiseksi voimassa oleva palkkatyösuhde. Siten se on myös työpolitiikan keinona tulossa auttamatta vanhanaikaiseksi. Tämä ei kuitenkaan suoraan tarkoita sitä, että nyt tehty hallituksen esitys olisi järkevä toteuttaa.

Arvioin vuorotteluvapaata erityisesti hoivan ja arjen hallinnan näkökulmasta, kuten tehtävääni on kirjattu. Keskityn vuorottelijoiden tilanteeseen, koska se lienee ratkaisevampi. (Työllistyvät hyötyvät vuorotteluvapaan kaltaisesta työn jakamisesta yleensä, mutta siihen on muitakin keinoja.)

Vuorottelijoiden motiiveja, ajankäyttöä vuorotteluvapaan aikana sekä toimeentuloa on tutkittu laajemmin vuonna 2005 (Nätti ym.), ja tulokset ovat edelleen suuntaa antavia. Vuorotteluvapaan käytölle yleisimmin mainitut motiivit voi jakaa kolmeen pääryhmään: työelämän työntövoimat, perheenjäsenten hoivan tarpeet ja ns. itsehoivan tarpeet (esim. aikaa harrastuksille, elämänarvojen punnitseminen). Nämä eivät tietysti sulje pois toisiaan; esimerkiksi halu pitää taukoa työelämästä voi yhdistyä itsehoivan tarpeeseen. Nätti ym (s. 175) kiteyttävät muissakin tutkimuksissa esiin tulevan tendenssin: ”Vuorottelojoiksi näyttää … valikoituvan keskimääräistä väsyneempiä palkansaajia.” Tämä tulos toisaalta antaa aihetta puolustaa vuorotteluvapaata: se näyttää olevan todella tarpeellinen. Toisaalta tämä selittänee sen, miksi tutkimuksissa on havaittu, jotta vuorottelijoiden työssä jaksaminen ei vuorottelun jälkeen lisääntynyt. Vuorottelu kun ei muuta työtä ja sen vaativuutta.

Vuorottelijat käyttävät aikaa sekä itsensä että toisten hoivaamiseen. Noin puolet ilmoitti hoitaneensa lapsia (tutkimuksessa ei eroteltu omia lapsia ja esimerkiksi lapsenlapsia). Sen lisäksi joka viides oli tehnyt hoivatyötä. Lepo, latautuminen ja matkustelu mainittiin myös yhtä yleisesti, mutta tulokset vaihtelevat hieman vuosittain. Arjen hallinnan ja hoivasuhteiden järjestämisen kannalta vuorotteluvapaan voi katsoa olevan toimiva järjestely.

Vuorotteluvapaan voi myös tulkita olevan myönteinen horisontti, kunniallinen mahdollisuus jättäytyä vähäksi aikaa pois työstä ja vetää henkeä sisään. On tärkeää huomata että tämä mahdollisuus on paljon laajempi asia kuin vuorotteluvapaan todellinen käyttö. Ihmiset tietävät että tällainen optio on olemassa, ja jo pelkkä ajatus siitä auttaa jaksamaan.

Naiset jäävät vuorotteluvapaalle selvästi useammin kuin miehet. Se on yleisintä julkisella sektorilla, eniten terveyden- ja sairaanhoidon alalla, sosiaalialalla ja opetusalalla. Nämä ovat tyypillisesti ns. kutsumusammatteja. Ihmiset, useimmiten naiset näissä tapauksissa, ovat sitoutuneita ja heidän identiteettinsä usein rakentuu pitkälti ammatin ja ammattiylpeyden varaan. He tekevät työtä, koska pitävät sitä tärkeänä itselleen ja muille.

Jos tältä, keskimäärin jo keski-ikäiseltä naisvaltaiselta ryhmältä viedään edellä mainittu optio, se voi turhauttaa ja vähentää heidän työhalujaan ja tehojaan enemmän kuin nyt esitetyllä uudistuksella pystytään säästämään. Vaikutusta vahvistaa samaan kohderyhmään osuvat opintovapaan ja aikuiskoulutusrahan supistamishankkeet.

Yhteiskuntapolitiikan tutkijat puhuvat legitimiteetistä, siis siitä, onko jokin uudistus kansalaisten keskuudessa oikeutettu; tuntuuko se oikeudenmukaiselta. Vuorotteluvapaa ei ole rahasampo sen käyttäjille, eikä sen ehtojen huonontaminen ole hoivan ja arjen – eikä sukupuolen – näkökulmasta oletettavasti tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa legitiimiä.